

Από αριστερά: Ο Διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη Θάνος Βερέμης, ο ιστορικός Αλέξανδρος Κιτρούφ, ο συγγραφέας και ερευνητής Giles Milton, η ιστορικός-λογοτέχνης Βικτώρια Σολομωνίδη, η δημιουργός Μαρία Ηλιού και η ιστορικός Ελένη Μπαστέα, κατά τη διάρκεια των εγκαινίων.

που χάθηκε το 1922, αλλά και συγχρόνως την επιστήμη της Ιστορίας.

Ιστορικοί από την Αμερική και την Ευρώπη, μιλούν για τη μεγάλη Ιστορία, ενώ Σμυρνιοί πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς, αφηγούνται τις προσωπικές τους ιστορίες. Μάλιστα, τρεις από αυτούς, ξετυλίγουν οικογενειακές μικροϊστορίες σε σχέση με τα γεγονότα, από την ελληνική, την αρμενική και την τουρκική πλευρά, από τα χρόνια του κοσμοπολιτισμού ως τα χρόνια της Καταστροφής.

Το ντοκιμαντέρ και η ομώνυμη φωτογραφική έκθεση τεκμηριώνονται με σπάνιο φωτογραφικό και κινηματογραφικό υλικό, που σταχυολογήθηκε από αρχεία της Αμερικής και της Ευρώπης. Για πρώτη φορά δημοσιεύονται άγνωστες εικόνες της Σμύρνης, από ιδιωτικές συλλογές, όπως αυτή του Pierre De Gigord, και από τα αρχεία της Library of Congress, του Πανεπιστημίου του Princeton και του Harvard, του Near East Relief, του Imperial War Museum, της Pathe, του Albert Kahn Foundation και άλλων ιδρυμάτων της Ελλάδος και του εξωτερικού. Για την ηχητική επένδυση της ταινίας, η μονιέρ Αλίκη Παναγή χρησιμοποίησε ήχους εποχής, προκειμένου να ζωντανέψουν τα γεγονότα, ενώ ο μουσικός Νίκος Πλατύραχος βασίστηκε σε τραγούδια από τη Σμύρνη και επιτυχίες της εποχής, για να συνθέσει την πρωτότυπη μουσική του.

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΝΑ ΥΠΑΡΧΕΙ

Το ντοκιμαντέρ και η φωτογραφική έκθεση βασίζονται στην ιδέα ότι η Σμύρνη, παρόλο που καταστράφηκε με τραγικό τρόπο, κατά κάποιον τρόπο εξακολουθεί να υπάρχει. Εξακολουθεί να είναι μια ιδέα, ένας τρόπος ζωής, που έχει να κάνει με τον κοσμοπολιτισμό, τη Σμύρνη της χαράς της ζωής, αλλά και των θρήνων. Τη Σμύρνη μπορεί να την έχει κανείς πάντα μαζί του.

«Από τα πρώτα χρόνια της ζωής μου, η Σμύρνη με στοιχειώνει», λέει η σκηνοθέτις Μαρία Ηλιού. «Ήταν εκεί, στις κουβέντες μας, στα όνειρά μας και στους επιτάλτες μας. Η αποδοχή του διαφορετικού, οι καινούργιες ιδέες, η μουσική, τα γέλια, αλλά και η νοσταλγία για τον μαγικό τρόπο που περιέγραφε ο πατέρας μου, υπήρχαν με κάθε τρόπο στην καθημερινότητά μας. Κα-

μία άλλη πόλη στη Γη δεν ήταν τόσο μοναδική... «Γεννήθηκα στη Σμύρνη πριν από 90 χρόνια. Δεν ήμουν εγώ, ήταν ο πατέρας μου ο Ανδρέας που μεγάλωσε στο Κορδελιό. Στους επιτάλτες μου η Σμύρνη καιγόταν και η θάλασσα γέμιζε πτώματα, γινόταν κατακόκκινη, και εγώ προσπαθούσα να σωθώ στριφογυρίζοντας στο κρεβάτι μου», λέει η Μαρία Ηλιού.

«Όταν έφυγα για σπουδές στο εξωτερικό έμεινα έκπληκτη ανακαλύπτοντας ότι η δική μας Σμύρνη του κοσμοπολιτισμού και της χαράς της ζωής, αλλά και η Σμύρνη της καταστροφής ήταν άγνωστη στο κοινό στην Ευρώπη και στην Αμερική. Η ιδέα να κάνω μια ταινία για τη Σμύρνη άρχισε να γίνεται εμμονή, αλλά περίμενα για χρόνια τη σωστή στιγμή».

90 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Η στιγμή ήρθε όταν το 2004 ξεκίνησε την έρευνά της στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατάφερε να μπει σε απρόσιτα μέχρι τότε αρχεία - όπως της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου και των Πανεπιστημίων Harvard και Princeton. Γνώρισε ανθρώπους που την έφεραν σε επαφή με συλλέκτες ή απογόνους Σμυρνίων με σπάνιο υλικό.

Η χρονική συγκυρία δεν είναι τυχαία. Ακριβώς 90 χρόνια μετά την Καταστροφή, τόσο το ντοκιμαντέρ, όσο και η έκθεση, αναφέρονται στη Σμύρνη που χάθηκε, αλλά και στα δραματικά γεγονότα του 1922. «Είναι απίστευτο τι βρίσκει κανείς, αν ψάξει με επιμονή», λέει η σκηνοθέτις. «Στην αρχή όλοι μας έλεγαν “Δεν έχουμε τίποτα σχετικό”. Χρειάστηκε υπομονή και βέβαια η αμέριστη στήριξη των χορηγών μας, για να φτάσουμε στο αποτέλεσμα αυτό».

Οι πόρτες εξάλλου άνοιξαν ευκολότερα μετά το 2007, όταν το εμβόλιμο ντοκιμαντέρ με το οποίο ασχολήθηκε, «Το ταξίδι, το ελληνικό όνειρο στην Αμερική», διακρίθηκε με το βραβείο καλύτερου ντοκιμαντέρ στο Φεστιβάλ του Χιούστον και κατατάχθηκε στις καλύτερες ευρωπαϊκές ταινίες για το 2008 από το Ινστιτούτο του Αμερικανικού Κινηματογράφου.

«Στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου γνώρισα κάποιον που με συνέτισε στον Ρόμπερτ Νταβίντιαν. Ο παππούς του - Αρμένιος που ζούσε στη Σμύρνη - είχε στο σεντούκι του

κλεισμένο ένα φιλμάκι μισής ώρας με σκηνές τόσο από την καθημερινή ζωή όσο και από την καταστροφή, αλλά δεν το έλεγε σε κανέναν διότι φοβόταν μήπως... τον σφάξουν οι Τούρκοι! Λίγο προτού πεθάνει εκμυστηρεύτηκε στον εγγονό του πού βρισκόταν το υλικό. Ο Ρόμπερτ ταξίδεψε από το Λος Άντζελες στην Ουάσιγκτον για να μας φέρει το φιλμ, να το συντηρήσουμε και να το αξιοποιήσουμε», εξηγεί η Μαρία Ηλιού, η οποία μέσα από το ντοκιμαντέρ της (σε συνεργασία με την εταιρεία Πρωτεύας και το Ίδρυμα Φουλμπράιτ) αναδεικνύει τόσο την πολυπολιτισμική Σμύρνη των αρχών του 20ού αιώνα όσο και τη Σμύρνη της καταστροφής. «Η Σμύρνη ήταν η Νέα Υόρκη της εποχής. Μια πόλη όπου ζούσαν μαζί με ισχυρούς δεσμούς Έλληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Εβραίοι, Λεβαντίνοι, φτωχοί και πλούσιοι. Μια πόλη που λειτουργούσε σαν μαγνήτης, που έδινε ευκαιρίες να ζήσεις το όνειρό σου», λέει η σκηνοθέτις.

Γι' αυτό και οι επισκέπτες της έκθεσης βλέπουν στους τοίχους του Μουσείου Μπενάκη φωτογραφίες που δείχνουν την προκυμαία της πόλης, τα μαγαζιά, τους χορούς και τα γλέντια, παραστάσεις όπερας και βαρκάδες, ενώ μερικά χιλιόμετρα έξω από την «αλώβητη» πόλη, όπως τη θεωρούσαν οι κάτοικοί της, οι Τσέτες έσφαζαν και λεπλουτούσαν, μαζί βεβαίως με εικόνες από τις τραγικές ημέρες του Σεπτεμβρίου του 1922.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Για να αναδειχθούν όλα αυτά, εκτός από τις επιστημονικές θέσεις που εκφράζουν διακεκριμένοι ερευνητές, όπως ο Τζάιλς Μίλτον, συγγραφέας του βιβλίου «Χαμένος Παράδεισος», ο καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με ειδικευση στην Πολιτική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας Θάνος Βερέμης και η εταιρός στο Kings College και με καταγωγή από τη Σμύρνη Βικτώρια Σολομωνίδου, ακόμη τις προσωπικές ιστορίες ανθρώπων όπως εκείνες της τουρκάλας ανθρωπολόγου και ιστορικού στο Πανεπιστήμιο Σαμπάντι Λεϊλά Νεϊζί, του γεννημένου στη Σμύρνη Αρμένιου Τζακ Ναλμπαντιάν και της Ελληνίδας Ελένης Μπαστέα.

«Μέσα από την ταινία επιχειρούμε να

δούμε τα πράγματα όχι με την παλιά ματιά των σχολικών εγχειριδίων και να δείξουμε ότι δεν ήταν όλα άσπρα και μαύρα. Δίπλα στις τραγικές ιστορίες σφαγής και καταστροφής υπήρχαν ιστορίες μεγάλης φιλίας. Το κύλισμα του χρόνου πιστεύω ότι μας κάνει πιο νηφάλιους και οι νέες γενιές θέλουν πλέον πιο ήρεμα να μάθουν την αλήθεια για το τι συνέβη», επισημαίνει η Μαρία Ηλιού.

Απόδειξη αποτελεί η ιστορία της Ιρέμ Γκουλφέμ, την οποία μετέφερε στην ταινία η ανθρωπολόγος Λεϊλά Νεϊζί. Η Ιρέμ Γκουλφέμ καταγόταν από οικογένεια μεγαλοαγοικτημών της Σμύρνης. Όταν ο ελληνικός Στρατός μπήκε στην πόλη το 1919, ο πατέρας της βρισκόταν σε μια λέσχη και η οικογένειά του φοβόταν ότι δεν θα επιστρέψει. Προς έκπληξή τους όμως τον είδαν να φτάνει στο σπίτι σώος, συνοδευόμενος από έλληνες φίλους του, οι οποίοι του είχαν βγάλει το φέσι και το είχαν αντικαταστήσει με καπέλο, ενώ βασικό ρόλο στη διάσωσή του έπαιξε και το ότι μιλούσε ελληνικά. Για να επιτύχει πιο αντικειμενικό αποτέλεσμα, η Μαρία Ηλιού θέλησε να επιστρατεύσει μαρτυρίες ανθρώπων που δεν ήταν φορτισμένοι συναισθηματικά λόγω καταγωγής. Μία από αυτές ήταν της Μίνι Μιλς, καθηγήτριας στο Αμερικανικό Κολέγιο Θηλέων της Σμύρνης. Εκανε μάθημα όταν άκουσε φασαρία. Άνοιξε το παράθυρο και είδε Τούρκους στρατιώτες να βρέχουν με βενζίνη κτίρια και να τους βάζουν φωτιά. «Τρομοκρατήθηκα», παραδέχτηκε η καθηγήτρια που έσωσε τις μαθήτριάς της και έφθασε στην Ελλάδα. Ο υπέρργρος σήμερα Αρμένιος Τζακ Ναλμπαντιάν κατάφερε να γλιτώσει. Πέρασε με την οικογένεια του στην Τύνιδα και από εκεί βρέθηκε στο Νιου Τζέρσεϊ. Ήταν παιδί όταν ο τουρκικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη. «Άκουσα κραυγές. Και από το ίδιο παράθυρο που χάζευα τον κόσμο να περνάει είδα έναν έφιππο να σκοτώνει μια γυναίκα και σε λίγο έναν άλλο Τούρκο να εξαφανίζεται το πτώμα. Είναι μια εικόνα που δεν μπορεί να οβήσει από τη μνήμη μου ύστερα από τόσα χρόνια», λέει στο ντοκιμαντέρ. Ωστόσο καταλήγει ότι «η πολυπολιτισμικότητα είναι ωραία και είναι αυτό που μου έδωσε η Σμύρνη».